

## INTRODUCCIÓ

### EURÍPIDES. VIDA I OBRA

Eurípides ha estat un autor tràgic tan controvertit com admirat al llarg dels segles, de manera que en parlar-ne resulta difícil evitar els tòpics. El mateix interès i la mateixa curiositat que ja suscitava en el seu temps el van convertir en un personatge literari, cosa que va afectar les notícies biogràfiques que es van elaborar posteriorment. N'hi ha moltes de caire còmic o maliciós que avui ja ni ens cal rebatre: que el seu pare era botiguer, i la seva mare, verdulaire; que odiava les dones perquè les dues vegades que es va casar, l'esposa li va fer la vida impossible... A part d'això, la informació que transmeten aquestes biografies o «Vides» segueix un esquema fix que es pot reconèixer en les d'altres poetes grecs:<sup>1</sup> possessió d'un talent especial, versatilitat (es diu que de jove es dedicava a la gimnàstica i la pintura), però també aïllament social (a Salamina es mostrava una cova on deien que solia retirar-se a meditar tot contemplant el mar) i, finalment, exili i mort violenta (es va traslladar a Macedònia, on va morir per l'atac d'uns gossos), seguida d'una glorificació pòstuma.

Fetes aquestes precisions, tractem de resumir les dades més fiables.<sup>2</sup> Eurípides va néixer a Atenes (al dem de Flia o, probablement, a l'illa de Salamina) el 484 aC, data majo-

ritàriament acceptada avui en lloc d'aquella que en feia coincidir el naixement amb la batalla de Salamina (480), decisiva per a la victòria dels grecs contra l'imperi persa. Va viure, això sí, l'etapa d'esplendor de la ciutat en què Atenes es presentava com a defensora de la democràcia, i hagué de presenciar com el seu predomini s'anava transformant en imperialisme, cosa que desembocà en la guerra del Peloponnès, l'enfrontament amb Esparta i els seus aliats que va començar l'any 431 i que es va mantenir durant la resta de la vida del poeta.

Sembla que pertanyia a una família benestant, que va proporcionar-li una educació acurada. Segons la tradició, va ésser deixeble dels sofistes, els homes il·lustrats que, procedents de diferents llocs de Grècia, en especial de la Jònia, van fer cap a Atenes al llarg del segle v aC. Els sofistes tractaven d'estendre el coneixement i de desenvolupar les capacitats humanes amb ensenyaments diversos, entre els quals destacava la retòrica, l'art de la paraula que era imprescindible per a triomfar en la vida pública. Però van suscitar la desconfiança de la gent de caire més conservador, ja que posaven en qüestió les creences tradicionals i, segons es deia, eren capaços de defensar tant un punt de vista com l'oposat. Hi ha una notícia, no sabem si fidedigna, que diu que Protàgoras, per a qui l'home era la mesura de totes les coses, va llegir el tractat *Sobre els déus* a casa d'Eurípides. Sembla que aquest va rebre així mateix ensenyaments dels sofistes Pròdic i Anaxàgoras, i que va fer coneixença de Sòcrates, l'altre innovador del pensament des d'un punt de

vista molt divers. El cert és que, sense que es pugui testimoniar un mestratge directe ni de Sòcrates ni dels sofistes sobre el poeta, es pot dir que va rebre la influència dels nous corrents intel·lectuals del seu temps, però adoptant una actitud força personal enfront d'ells.

Potser per aquest caràcter sovint poc convencional i nou de l'obra, i perquè tal vegada preferia seguir el seu propi criteri en lloc d'afalagar les preferències del públic, les tragèdies d'Eurípides van rebre poques vegades el primer premi en els concursos teatrals que es convocaven anualment.<sup>3</sup> En canvi, el rei Arquelau de Macedònia va convidar-lo a la seva cort, en la qual ja havia acollit altres coneguts artistes grecs. El poeta, segurament decebut pels esdeveniments de la seva ciutat, va anar a viure-hi l'any 408 aC i hi va escriure les darreres tragèdies. Va morir no gaire temps després, cap al 406.

Autor prolífic, se li atribueixen 92 obres, de les quals se'n conserven 19; una d'elles, la tragèdia *Resos*, no es considera autèntica d'Eurípides, i la peça *El ciclop* és un drama satíric, o sigui, protagonitzat per sàtirs, de caràcter més aviat còmic. Va iniciar l'activitat teatral el 455 aC amb *Les filles de Pèlias*, obra que s'ha perdut. La primera de les peces conservades és *Alcestitis*, del 438 aC, on ja presenta la generosa mort voluntària d'una dona enfront de l'egoisme dels personatges masculins, com havia de fer en ocasions posteriors.

Dins de l'evolució de l'obra euripidea s'han distingit diferents etapes, tenint en compte, però, que no es poden

considerar quelcom tancat i que en molts casos la cronologia és dubtosa. Les obres de la primera etapa exploren el sentiment amorós o bé són de caràcter patriòtic. Dues tragèdies presenten magistralment una protagonista vençuda per una passió irracional, de conseqüències funestes: *Medea* (431 aC), que descriu la venjança d'una esposa abandonada que arriba a matar els seus propis fills, i *Hipòlit* (428 aC), on Fedra, enamorada del seu fillastre, que la rebutja, se suïcida causant-li a ell mateix la mort. Exemple de peces on s'exalça el paper d'Atenes com a defensora dels dèbils i dels oprimits són *Els fills d'Hèracles* i *Les suplicants*.

Amb el transcurs del temps l'obra d'Eurípides es fa eco de la ruïna, el capgirament dels valors morals i l'abús de poder que es produeixen en la guerra. Encara que hi ha un to antibel·licista en altres tragèdies, dues sobresurten en aquest sentit: *Hècabe* i *Les troianes* (415 aC), que ens exposen els fets des del punt de vista de les dones vençudes, amb tota cruïsa. S'ha dit que, sota la trama de la llegenda de Troia, glateix el record de la crueltat de l'imperialisme atenès, que es va fer patent quan es va castigar la neutralitat de l'illa de Melos amb la mort o l'esclavitud de tota la població (416 aC).

*Ió* marca un canvi d'estil que atorga més importància a la intriga, amb una trama de desconeixements i reconeixements. A partir, si fa no fa, del 415 aC, sembla com si Eurípides volgués allunyar-se intencionadament de la realitat amb peces de caire novel·lesc, d'aventures; entre aquestes obres es conserven *Hèlena* (412 aC) i *Ifigenia a Tàurida*.

Però també s'ofereix en altres una versió realista i antiheroica del mite: així en *Electra*, representada cap al 413 aC, gairebé contemporània d'una tragèdia de Sòfocles del mateix títol. Juntament amb una de les darreres peces euripiides, *Orestes* (del 408 aC), presenta la venjança de la mort d'Agamèmnon per part dels seus fills d'una manera que suposa més desolació i follia que no pas glòria. I per acabar la relació<sup>4</sup> hem de recordar que Eurípides, en morir, va deixar dues obres que es poden considerar entre les millors: l'enigmàtica *Les bacants* i *Ifigenia a Àulida*, les quals el seu fill es va encarregar de dur a l'escena l'any 406 aC.

Dels tres grans autors tràgics, Èsquil, Sòfocles i Eurípides, és aquest darrer el que ha suscitat opinions més diverses, tant en la valoració del seu art com en el significat de la seva obra.<sup>5</sup> Ja és antiga la polèmica de si era un representant del racionalisme grec o bé pretenia posar en evidència els aspectes irracionals de l'individu i de la societat;<sup>6</sup> ambdós elements tenen cabuda en la seva obra i són inseparables. El poeta reflecteix la problemàtica intel·lectual del seu temps i els temes que eren objecte de debat —l'educació, la controvèrsia naturalesa-llei (φύσις-νόμος), la relació entre ètica i coneixement, etc.—; a més, sovint els personatges utilitzen tècniques d'argumentació retòrica. Però, en definitiva, l'autor es mostra preocupat per la impotència de la raó humana i, més àmpliament, dubta de si hi ha un propòsit racional en l'ordenació dels esdeveniments i en el govern del món.<sup>7</sup>